

Ankara Şehreminleri (1924-1930)

Millî Mücadele yıllarında Ankara, stratejik konumunun aksine, 25 bini aşmayan nüfusuyla her türlü konfordan uzak mütevazı bir Anadolu şehri görünümündeydi. Belediye Başkanı Kütükçüoğlu Ali Bey, alt yapıdan mahrum olan bu şehrin ihtiyaçlarını güçlükle karşılamaya çalışıyordu. Devlet merkezi olmasından sonra Ankara şehrinin nüfusuyla birlikte ihtiyaçları da artmaya başladı. 1926 yılı sonlarında 58.749 olan Ankara nüfusu 1927 genel nüfus sayımında 74.784 olarak belirlendi. Nüfus artışına bağlı olarak şehirde, mesken ve su sıkıntısı yaşanmaya başlamıştı. Şehrin modern bir alt yapıya kavuşturulması aynı zamanda bu ihtiyaçların karşılanmasıyla mümkün olacaktı. Bu süreci hızlandırabilmek amacıyla İstanbul Şehremaneti örnek alınarak 16 Şubat 1924 tarih ve 417 sayılı kanunla *Ankara Şehremaneti* kuruldu. Kanuna göre, “Ankara şehri kendisine tabi olan bağ, bahçe, tarla ve otlakları içeride kalmak üzere tepelerden geçirilecek hududuyla bir şehremaneti teşkil” ediyordu. Şehremaneti sınırları, *Belediye Genel Meclisi* tarafından tespit edilerek haritası tanzim edilecek ve nihayet Dâhiliye Vekâletince tasdik olunduktan sonra kesinleşecekti. Dâhiliye Vekili tarafından atanacak olan Ankara şehremini, İstanbul Şehremininin görev ve yetkilerine sahip olacaktı.

Bir belediye dairesinden oluşan Ankara Şehremaneti'nin Genel Meclisi yirmi dört üyeden oluşuyordu. Belediye Genel Meclisi, İstanbul Belediye Genel Meclisi'nin görev ve yetkilerine sahipti. Seçimler, kırk sekiz üye için Vilâyet belediye kanununa göre yapılacaktı. Ankara Şehremanetinde şehreminin başkanlığında, Fen İşleri, Sağlık İşleri, Hesap İşleri, Yazı İşleri ve Hukuk İşleri müdürlerinden oluşan bir *Emanet Encümeni* bulunuyordu. Encümen, vilâyet belediye meclislerinin görev ve yetkilerine sahipti. Dâhiliye Vekâleti tarafından atanan bu müdürlerin maaşları ilgili bakanlık tarafından ödenirken diğer memurların maaşları ise Şehremaneti tarafından verilmekteydi.

Ankara Şehremini Mehmet Ali Bey (4 Mart- 4 Haziran 1924)

Dâhiliye Vekâleti tarafından Ankara Şehreminliğine atanan Mehmet Ali Bey (4 Mart-14 Haziran 1924), bir süre sonra sağlık sebebiyle görevinden ayrılmıştır. Göreve başladığında şehremaneti kadrosunun oluşturulmasına yönelik çalışmalarda bulunmuş ve Belediye Genel Meclis toplantılarına başkanlık etmiştir.

Şehremaneti kadrosu şu görevlilerden oluşmaktaydı:

Şehremini, Hukuk İşleri Müdürü, Fen İşleri Müdürü, Sağlık İşleri Müdürü, Yazı İşleri Müdürü, Hesap İşleri Müdürü, saat memuru, 5 odacı, mezbaha bekçisi, makinist, ateşçi, ateşçi muavini, elektrikçi, kalfa, 8 “tamirat-ı mütemadiye amelesi”, 2 tamirci, 3 suyolcu, 3 şoför, şoför (hasta ve cenaze arabası için).

Bu dönemde Ankara'nın imarına yönelik herhangi bir çalışma başlatılmamıştır. Ancak, İstanbul'da faaliyet gösteren bir şirket tarafından Dr. Carl Christoph Carl Lörcher'ye hazırlanmış olan bir plan, 30 Mayıs 1924 tarihinde şirketin yetkili müdürü Heussler tarafından Şehremanetine teslim edilmiştir. Mehmet Ali Bey'in istifasından birkaç gün öncesine rastlayan bu planın uygulanması mümkün olamamıştır. Ankara'da 1920 yılından beri sürmekte olan mesken buhranı Mehmet Ali Bey döneminde daha da artmıştır.

Şehremini Ali Haydar (Yuluğ) Bey (5 Haziran 1924-27 Kasım 1926)

Mehmet Ali Bey'in görevden ayrılması üzerine İstanbul Vali ve Şehremini Ali Haydar (Yuluğ) Bey, 1924 yılı Haziran ayının başlarında Dâhiliye Vekâleti tarafından Ankara Şehreminliğine (5 Haziran 1924-27 Kasım 1926) getirilmiştir.

Haydar Bey göreve başladıktan sonra Dâhiliye Vekili Recep (Peker) Bey'i ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'i ziyaret etmiştir. Haydar Bey'in İstanbul'daki başarısını Ankara'nın imarında da göstereceği bekleniyordu. 15 Haziran günü Çankaya'daki ziyaretinde Gazi Mustafa Kemal'e Ankara'nın imarı hakkındaki öncelikli projelerini ve düşüncelerini anlatmıştır. Cumhurbaşkanı, kendisine "iltifatta bulunmuşlar ve Ankara'nın imarında muvaffak olacaklarından ve memlekete çok faydalı hizmetler ifa edeceklerinden emin olduklarını beyan etmişlerdir." Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey de, Haydar Bey'in atanmasından hemen sonra kaleme aldığı bir yazısında onun Ankara'da yapacaklarından övgüyle bahsetti.

Haydar Bey'in ilk günden uygulamaya çalıştığı projeye göre, eski şehirdeki yangın yerinde (Kale ve civarı) inşaata hemen başlanacak, ancak Ankara'da kerpiç ve ahşap bina yapılmasına izin verilmeyecekti. Aynı zamanda "yeni şehrin" de temelleri atılacaktı. Böylece eski şehirde belediyecilik, yeni şehirde ise imar yapılacaktı.

Haydar Bey göreve başladıktan hemen sonra Ankara civarında taş ocaklarını tespit için incelemelerde bulundu. Ankara'nın su sorununa çözmek amacıyla Şehremini başkanlığında müdürlerden oluşan bir Su komisyonu kurdu. Komisyonun ilk iş olarak, Ankara'nın su ihtiyacını karşılayan Hanımpınarı kaynağı hakkında tetkiklerde bulunmuştur. Haydar Bey, Ankara'da yeni ve modern bir mahallenin (Yenişehir) kurulabilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. 3 Ağustos 1924 günü Başbakan İsmet (İnönü) Paşa ve diğer yetkililerle yaptığı görüşmelerin ardından Şehremanetinin öncülüğünde bir an önce şehrin imarına karar verildi. Ankara'da kurulacak yeni şehrin yeri de belirlenmişti; "inşaat Çankaya caddesini dekovilin kat' ettiği noktanın iki tarafındaki tatlı meyil üzerinde yapılacaktı." Şehremaneti kısa sürede bu araziye istimlak ederek caddeleri ve yolları ifraz edecekti. Bu maksatla "Ankara'da inşası mukarrer yeni mahalle için muktezi yerlerde bataklık ve merzii arazinin şehremanetince istimlâki hakkında" 583 sayılı kanun kabul edildi. İstimlak işlemlerinin tamamlanmasından sonra Yenişehir'de birer ve ikişer katlı evler yapılacaktı. 1924 Kasım ayı itibarıyla kamulaştırılan 2.300 dönüm arsa üzerinde beş bin ev yapılması düşünülüyordu. Şehremini, yeni mahallenin (Yenişehir) inşası için Amerikan Olen şirketiyle üç ay kadar müzakerelerde bulunmuş ise de şirketin kabulü imkânsız yeni teklifler ileri sürmesi üzerine görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

Haydar Bey Ankara'nın imarı amacıyla 1924 ve 1925 yıllarında bir heyetle birlikte Avrupa'da tetkik seyahatlerinde bulunmuştur. Ankara'dan götürdüğü taş ve toprak örneklerini uzmanlara inceleterek bunlardan çimento, tuğla ve kiremit gibi inşaat malzemelerinin yapılıp yapılmayacağını öğrenmeye çalışmıştır. Berlin'de dünyanın en büyük çimento uzmanlarından Profesör Mihailopolos'un yaptığı tahlil sonucu Gazi Paşa Çiftliğindeki kilin cinsini pek mükemmel bulmuştu. Bunun üzerine Avrupa'dan getirilen uzman ve makinalarla Ankara'ya Sekiz kilometre uzaklıkta Tahar Çiftliğinde çimento, kireç, tuğla ve kiremit fabrikaları kurulmuştur. Haydar Bey, ikinci seyahatinde Bükreş, Viyana ve Berlin'de uzmanlarla görüşmüştür. Ankara'nın su ihtiyacının karşılanabilmesi Romanya'da su tesisatlarının kurucusu Gruyer şirketiyle bir sözleşme imzalanmıştır.

Haydar Bey, önceliği belediyecilikten ziyade şehrin imar ve inşasına ayırmıştır. Ankara'da bugünkü Yenişehir'in (Kızılay ve civarı) temelleri onun döneminde atılmıştır. Yeni evler inşa edilmiş şehrin altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. İnşaat malzemesinin yerinden temini için Ankara'ya sekiz km. uzaklıkta tuğla, çimento, kereste fabrikaları açılmıştır. Ankara'nın kısa bir süre içinde modern bir yapıya kavuşturulması için büyük çaba sarf edilmekle birlikte bunun maliyetinin karşılanabilmesindeki zorluklar hesap edilememiştir. Bunun sonucu olarak Şehremaneti epeyce borçlanmıştır.

Şehremini Haydar Bey 1926 yılı sonunda görevinden istifa etmiştir. Falih Rıfkı (Atay), Şehremininin istifasının ardından

Ankara'daki imar faaliyetlerini değerlendirdiği yazısında, Haydar Bey'in İstanbul ve Ankara'da güzel hatıralar bırakmış faal bir şahsiyet olduğunu vurguladıktan sonra onun çalışma metoduyla ilgili eleştirilerde bulunmuştur. Şehremanetine atandığında Haydar Bey'i zor bir görev bekliyordu. Öncelikle, dar bütçe imkânlarıyla şehrin mesken, su, lağım ve elektrik ihtiyaçlarının karşılanması gerekiyordu. Yeniden kurulacak şehirde, "bir toz ve çamur deryasından müşkülpesent Cumhuriyet idaresinin" beklentilerini karşılayacak bayındır bir devlet merkezi ortaya çıkarmak kolay iş değildi. Ankara'da kaldırım taşı yontabilecek bir tek usta yoktu. Falih Rıfkı Bey'in ifadesiyle, "Hiçbir şey hazır değil, fakat her şey müstacel idi. Sonra Ankara şehircilikte ilk tecrübemiz olacaktı." Haydar Bey, bu imkânsızlıklar içerisinde Devlet merkezini bayındır hale getirmek için geceli gündüzlü çalışmakla birlikte bunları bir plan ve program dâhilinde yürütememiştir.

Haydar Bey, belediyecilikten ziyade şehrin imar ve inşasına çalıştı. Ankara'da eski şehri imar ederken, Avrupaî tarzda bugünkü Yenişehir'in temellerini attı. Çalışmalarında plan ve projeden ziyade uygulamaya öncelik verdi. Masa başını değil alanda icraatı benimsemişti. Ankara'nın imarı Şehremaneti'nden önce bir devlet meselesiydi. Şehremanetin sınırlı gelirleriyle, bir miktar devlet desteği olsa da, o kadar işin üstesinden gelmek imkânsızdı. Haydar Bey büyük bir heyecanla başladığı işte kaynakları hesaba katmadı ve bütçe dengesini sağlayamadı. Ayrıldığında Ankara modern bir şantiye halindeydi.

Şehremini Süleyman Asaf (İlbay) Bey (27 Kasım 1926-30 Ekim 1928)

Haydar Bey'in istifası üzerine, Bayındırlık Genel Müdürü mühendis Asaf (İlbay) Bey Dâhiliye Vekâletince Ankara Şehremanetine (27 Kasım 1926-30 Ekim 1928) atanarak 27 Aralık 1926 Cumartesi günü görevine başladı. Aynı gün Dâhiliye Vekili Cemil Bey, Vali Atıf Bey ve birçok milletvekili yeni şehremini makamında ziyaret ettiler.

Asıl mesleği Yüksek su mühendisi olan Süleyman Asaf (İlbay) 1882 yılında Selanik'te doğmuştu. Ortaöğrenimini Selanik Askeri Rüştiyesinde, Yükseköğrenimini ise Hendese-i Mülkiye'de yapmıştı. Devlet memurluğu sırasında çeşitli bayındırlık hizmetlerinin yanı sıra bir ara Halep Belediye Başkanlığında da bulunmuştu. 1915-1916 yıllarında Halep Belediye Başkanlığı sırasında, aynı zamanda Dördüncü Ordu fahri başmühendisliğini de üstlenen Asaf Bey, Sina çölünün şose ve su işlerinin düzenlenmesinde büyük yararlıklar göstermişti. Haydar Bey'den sonra Ankara'ya yine belediye ve bayındırlık işlerinde tecrübeli yeni bir Şehremini atanmış oluyordu.

Şehremini Asaf Bey, modern Ankara'nın kurulmasında planlı büyüme ve yapılaşmaya öncelik vermiştir. Asaf Bey, Ankara'nın imar planıyla ilgili görüşmelerde bulunmak amacıyla bir heyetle Avrupa'ya gitmiştir. Şehremaneti heyeti, iki aya yakın süren (Mart-Mayıs 1927) Avrupa gezisinde İsviçre, Berlin ve Paris'te şehircilik uzmanları ve bazı belediye başkanlarıyla görüşmelerde bulunmuşlardır. Heyet, Berlin'de önce tanınmış mimarlardan Prof. Ludwig Hoffmann'la görüşmüştür. Profesör Hoffmann, yaşlılığından dolayı Ankara'ya gidemeyeceğini ileri sürerek heyete, Berlin Yüksek Mühendis Okulu'ndan Prof. M. Jansen ile Prof. M. Brix'ı tavsiye etmiştir. Şehremaneti heyeti Berlin'de Prof. M. Jansen ve Prof. M. Brix'le birer sözleşme imzalamıştır. Paris ve civarındaki şehirlerde yaptığı eserlerle tanınan Fransız mimar L. Jausseley'le de Ankara'nın imar planına katılacağına dair söz vermiştir. Heyet, 16 Mayıs 1927 günü Ankara'ya dönmüştür.

1927 Haziran'ında Ankara'ya gelen iki Alman uzman Prof. M. Jansen ve Prof. M. Brix, yaptıkları incelemelerin sonucunu Başbakan İsmet Paşa ve Dâhiliye Vekiline sunmuşlardı. Diğer taraftan Fransa şehircilik uzmanlarından mimar L. Jausseley de ayrı bir plan hazırlamaktaydı. Bu planlar Ankara'ya ulaştıktan sonra oluşturulacak bir jüri heyeti

tarafından değerlendirilecekti. Şehir planı çalışmaları sürerken 1928 yılı başında imar işlerine bakmak üzere bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, Fen müşaviri Fuat Bey'le iki yabancı uzmandan oluşuyordu. Bu sırada Harita Umum Müdürlüğü, Ankara şehir haritasını tamamlamaya çalışıyordu. Şehremanetinin münasebette bulunduğu yabancı uzmanlar planlarını hazırlarken bu haritalardan yararlanacaklardı.

Prof. M. Jansen, 1928 Ekim'inde Şehremanetine önce bir mektupla kroki göndererek Ankara istasyonu ve çevresinin planlanmasıyla ilgili görüşlerini bildirdi. Ardından "eski şehrin imar ve terakki imkânlarıyla" Yeni şehrin planıyla ilgili bir rapor gönderdi. Şehremini Asaf Bey bunları hemen Başbakanlığa iletti. Planların tamamı Asaf Bey'in görevden ayrılmasından sonra Aralık 1928 tarihinde Ankara'ya ulaştırılmıştır.

Asaf Bey, şehir planının hazırlanmasına öncülük ederken Şehremanetinin öncelikle belediyeciliğe yönelmesi gerektiğini savunarak bazı çalışmalar başlatılmıştır. 1927 yılı sonunda Dâhiliye Vekâlet'inin hazırladığı bir proje Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmişti. Buna göre, Ankara'da Yüksek İmar Komisyonu kuruluyordu. Nafia, Dâhiliye ve Sıhhiye Vekâleti temsilcilerinden oluşacak Komisyonda yabancı uzmanların da katılacağı bir icra komitesi bulunacaktı. Kanalizasyon, yollar, stadyum, milli tiyatro gibi bütün imar işleri bu komisyona bırakılacaktı. Şehremaneti ise yalnız belediye işleriyle uğraşacaktı. Nihayet 28 Mayıs 1928 tarihinde 1351 sayılı kanunla Ankara Şehri İmar Müdürlüğü kurulması kararlaştırıldı. Müdür Dâhiliye Vekilinin teklifi, Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının onayıyla tayin edilecekti. İdare heyeti üyeleri Bakanlar Kurulunca seçilecekti. Kanunla Ankara şehrinin imarına ait görevler yeni kurulacak İmar Müdürlüğü'ne devredilecekti. Ankara İmar Müdürlüğü'nün faaliyete geçmesinden sonra Şehremaneti "münhasıran vazife-i belediye ile iştigal edecekti". Ankara İmar Müdürlüğü, Asaf Bey'in görevden ayrılmasından sonra 1929 yılında faaliyete geçebilmiştir.

Asaf Bey'in Şehreminliği döneminde 1927 yılında Ankara'da Belediye Genel Meclisi üyeliği seçimleri yapıldı. 16 Ocak günü sonuçlanan seçimi Cumhuriyet Halk Fırkası adayları kazandılar. Seçilen üyelerin mazbataları Dâhiliye Vekâlet'ine gönderilmiştir. Dâhiliye Vekâlet'inin Şehremaneti'ne yaptığı tebliğden sonra aşağıdaki üyeler Belediye Genel Meclis toplantısına davet edilmişlerdir:

Cumhuriyet Halk Fırkası Başkâtibi Ziya, Mühendis İsmail Hakkı, Doktor Hikmet, Mühendis Akif, İş Bankası Genel Sekreteri Hamid, Hakimiyet-i Milliye gazetesi Yazı işleri Müdürü Naşit Hakkı, İnşaat İşletme Müdüriyetinde muhasebeci Naim, Mühendis Cemal, Emlak Bankası İdare Meclisi azasından Hayrullah, Avukat Mümtaz, Ademzade Ahmet, İş Bankası Merkez Müdürü Fethi, Bulgurluzade Rifat, Mühendis Cemal Hidayet, Hanifzade Ahmet, Serattarzade Rasim, Çubukcuzade Hüseyin Avni, Mihçizade Halit Ferit, Abdizade Hilmi, Cumhuriyet Halk Fırkası muhasebecisi İskender, Tahsildarzade Osman, Eczacı Hüseyin Hüsnü, Dava Vekili Selahaddin ve Cumhuriyet gazetesi muhabiri Bilal.

Belediye Genel Meclisi, yeni seçilen 22 üyenin katılımıyla 25 Mayıs günü 1927 yılının ikinci devre çalışmalarına başladı. Toplantıda Naim ve Bulgurluzade Rifat Beyler Başkan vekilliğine seçildiler. Ardından Nafia, Bütçe, Sıhhiye, İdare, Tetkik-i Hesap Encümeni ve Tarife ve Kavanin Encümeni üyeleri belirlendi.

Belediye Genel Meclisi üç ay aradan sonra yılın ikinci devre çalışmaları için 5 Ekim 1927 günü Şehremini Asaf Bey'in başkanlığında toplandı. Asaf Bey'in açıklamasına göre, geçen üç ay içinde (Temmuz, Ağustos, Eylül) Şehremaneti, başta şehrin su işleri olmak üzere Çankaya Caddesinin inşasıyla meşgul olmuştu. Ankara'nın su ihtiyacının karşılanabilmesi için Kusunlar vadisinde başlayan çalışmalar sürmekteydi. Çankaya yolu Kavaklıdere'ye kadar tamamlanmıştı. Ayrıca, Yeni şehirde birkaç yolun yapımına başlanmıştı. Çimento fabrikası bir sermayedar gruba ihale edilerek ihale

şartları Dâhiliye Vekâletinin onayına sunulmuştu. Şehirde yapılacak olan sıhî ve fennî bir mezbahanın projeleri hazırlanmaktaydı. Şehremaneti, bir hal inşası için müteahhitlerle görüşmelerde bulunmaktaydı.

6 Şubat 1927 tarihli Belediye Genel Meclisi toplantısında Şehremanetine ait fabrikaların satışı gündeme geldi. Şehremaneti'nin teklifinde, "Emanet müessesat-ı hususiyesinden bulunan çimento, un, elektrik, tuğla, kereste, kireç ve buz fabrikalarının bir senelik bilançolarının tetkikinde fabrikaların sarf edilen sermayenin faizini temin edebilmesi şöyle dursun bilakis zararla kapanmıştır. Belirlenen dört esas dairesinde Şehremaneti makamına yetki verilmesini istemiştir. Tartışmaların ardından Belediye Genel Meclisi tarafından Şehremanetine yetki verilmesi kabul edilmiştir. Emanet bu fabrikaların talipleri ile yapacağı sözleşmeyi Belediye Meclisine sunacaktı. Bu karar kabul edilmiş olacak ki, çok geçmeden çimento, tuğla, kereste, buz ve kireç fabrikalarının iki ay sonunda icara verileceği duyuruldu. Falih Rıfki (Atay) bir makalesinde, "Emanete zarar veren fabrikaların" uygun şartlarla kiraya verilerek şirketler tarafından işletilmelerini savunmuştur. Konu, Maliye Vekâletinin bir yazısı üzerine Bakanlar Kurulunda da görüşülerek 14 Mart 1928 tarihinde karara bağlanacaktı. Maliye Vekâletinin yazısında, "Bir milyon lirayı müteceviz borcu bulunan Ankara Şehremanetinin birçok para sarfıyla vücuda getirilen iktisadi tesisatın idaresini temin edeceği bilhassa memleketin vezaif-i sıhiye ve belediyesinin haleldar olacağı cihetle acil bir muavenete ihtiyacı olan Emanetin, memleketin imar ve inkişafı maksadıyla inşa ettirdiği un, çimento, tuğla, kireç, elektrik fabrikalarıyla su tesisatının kanun-ı mahsusuna tevfikan tesis edilecek şirketler marifetiyle işletmesinin münasip görüldüğü" ifade ediliyordu.

Haydar Bey tarafından temeli atılmış olan "Sekizinci kilometredeki" Çimento fabrikası, 1926 yılında tamamlanmasına rağmen Şehremaneti'nin maddi imkânsızlıkları ve uzmanların temin edilememesi sebebiyle faaliyete geçirilememişti. Asaf Bey'in göreve gelmesinden sonra Şehremaneti, Fransız mühendis Ferdinand Grou ile yaptığı mukavele sonucu fabrikanın işletmesini, bu maksatla kurulan *Ankara Çimentoları Türk Anonim Şirketi*'ne bıraktı. Mukavele, Bakanlar Kurulu'nun 16 Mayıs 1928 tarihli kararnamesiyle tasvip edilmiştir. Fabrika, şirketin bütün eksikliklerini tamamlamasının ardından 2 Şubat 1928 günü resmi bir törenle açıldı. Törene Şehremini Asaf Bey'le birlikte TBMM Başkanvekili Trabzon mebusu Hasan (Saka), İktisat Vekili Rahmi, Meclis İdare Reisi Mahmut (Soydan), İş Bankası Genel Müdürü Celal (Bayar) Bey'le birlikte fabrika yöneticileri ve birçok davetli katılmıştı. Günde dört ton çimento imal edecek olan fabrika, donanımının genişletilmesi halinde Ankara dışına da ürün gönderebilecekti.

Asaf Bey döneminde Ankara'nın elektrik ve havagazı işleri Türk Elektrik ve Havagazı Şirketine verildi. Santral fabrikasının temeli 11 Mayıs 1928'de günümüzde Demirtepe olarak anılan bölgede (Yenişehir'de Ankara-Sivas depoları arasındaki sahada) atıldı. Törenin açılış konuşmalarını Şehremaneti Asaf Bey'le şirketin yönetim kurulu başkanı yaptılar. Elektrik ve Havagazı fabrikası 1928 yılı sonunda tamamlanarak hizmete başladı.

Ankara'nın su ihtiyacı nüfusa bağlı olarak her geçen yıl artmaktaydı. Şehremaneti döneminde su sorunu bütün çabalara rağmen kesin olarak çözümlenememiştir. Yüksek su mühendisi olan Asaf Bey de, Ankara'nın su ihtiyacının karşılanabilmesi için önemli çalışmalarda bulundu. Avrupa'dan sipariş edilen boruların gecikmesi sebebiyle su tesisatı planlandığı tarihte tamamlanamadı. Ankara'da 1925-1926 yıllarında yaşanan susuzluk 1927 ve 1928 yazlarında daha da artmıştı. Asaf Bey'in, 1927 yılı Kasım'ında göreve başladığı günlerde Ankara'da "fasıllı yağmurlar yağdığı halde" su sıkıntısı sürmekteydi. Ankara'nın suyu Elmadağ ve Hanımpınarı kaynaklarından karşılanmaktaydı. Asaf Bey'in açıklamasına göre, Hanımpınarı ancak 25 bin nüfusa yetecek kadardı. Ankara Devlet Merkezi olmadan önce şehrin nüfusu 25 binden fazla olmamıştı. Merkez olduktan sonra nüfus birdenbire artarak 1928'de 75 bine ulaştı. 1925- 1926 yıllarında yaz mevsimlerinde yaşanan susuzluk karşısında Şehremini Haydar Bey, Kayaş vadisi ve Hanımpınarı'ndan su

getirmeye çalışmıştı. 1928 Yılında yaşanan kuraklık Ankara'yı olumsuz etkiledi.

Asaf Bey döneminde hazırlanan bir projeyle, Elmadağ havzası sularının toplandığı Kusunlar vadisinden Ankara'ya su getirilmeye çalışıldı. Tünel inşaatına Ankara su müteahhidi Kanteran tarafından 1927 Ağustos'unda başlandı. Bir süre sonra müteahhidin ödenek yetersizliğinden dolayı işi bırakması üzerine, kanal işi mühendis Aziz Bey'e ihale edildi. Tünelin tamamlanmasından sonra Ankara'nın su derdinin sona ereceğine inanılmaktaydı. Asaf Bey'in 30 Ekim 1928 yılında görevden ayrıldığı sırada çalışmalar sürüyordu.

Asaf Bey görevi süresinde belediyeciliğe öncelik vererek çalışmalarında metotlu ve planlı bir yol takip etti. Ankara şehir planı onun döneminde hazırlanarak kabul edildi. Şehremanetinin içinde bulunduğu borç baskısı altında Haydar Bey'in yarım bıraktığı işleri tamamlamaya çalıştı.

Ankara Şehremaneti'nde Vekiller Dönemi: Vali Vehbi Bey ve Vali Nevzat (Tandoğan) Bey (Kasım 1928-1 Eylül 1930)

Asaf Bey'in 30 Ekim 1928 yılında görevden ayrılmasından itibaren Şehreminliğinin sonuna kadar (1 Eylül 1930) Vali Vehbi ve Vali Nevzat (Tandoğan) Beyler Ankara Şehremanetine vekâlet etmişlerdir.

Vali Vehbi Bey, Kasım 1928- Haziran 1929 tarihleri arasında Şehremini Vekili olarak görev yaptı. Bu dönemde Şehremaneti kadrosuna bakıldığında Mehmet Ali Bey Şehremaneti Vekili Muavinliğinde bulunuyordu. Şehremini teşkilatında Şehremini dışında toplam 40 personel görev yapmaktaydı. Bunlardan 11'i Fen İşleri Müdürlüğü'nde, 8'i Sıhhiye İşleri Müdürlüğü kadrosunda görevliydi. Fen İşleri Müdürlüğünde bir müdürle birlikte yollar amiri, harita amiri, su mühendisi, inşaat amiri, fen memuru, ressam ve dört kondüktör görev yapmaktaydı. Sıhhiye İşleri Müdürlüğü'nde ise, Müdür vekiliyle birlikte üç doktor, bir dispanser doktoru, iki ebe ve bir baytar bulunuyordu.

Vehbi Bey göreve başladığında Çankaya ve Yeni şehirdeki bazı yolların yapımı sürmekteydi. Samanpazarı'nda Mukaddem Caddesine doğru olan kaldırımlar ile Bankalar Caddesinde parke inşaatı devam etmekteydi. Çankırı Caddesinin Kulüp Sineması'ndan köprüye kadar olan bölümünün tamamlanması için hazırlık yapılmaktaydı. Yola döşenecek olan taş Bentderesi'nde Vilayet mükellef amelesine kırdırılmaktaydı. İki Alman ve bir Fransız Profesör tarafından hazırlanmakta olan Ankara şehri planları tamamlanmıştı. Bedelleri ödenmiş olan bu planlar 15 Kasım'da Şehremanetine ulaşmış olacaktı. Emanetin elinde sadece buz fabrikası kalıyordu. Fabrika, halen çıkarmakta olduğu iki buçuk ton buz sekiz buçuk tona çıkarmak şartıyla kapalı zarf usulüyle ihaleye çıkarılmıştı. Buz fabrikası tesisleri, yapılan açık artırma sonucunda bir Türk şirketine verilmişti.

Asaf Bey döneminde, daha önce Bakanlar Kurulu'nun 25 Aralık 1927 tarihli kararıyla kurulmuş olan Su Komisyonu faaliyetini sürdürmekteydi. Ankara şehrine getirilecek suyun imtiyaz suretiyle sağlanması hakkında "Ştetiner Şamute fabrik" tarafından ileri sürülen şartları görüşmek üzere şirket temsilcileriyle bir toplantı yapmıştı.

Asaf Bey döneminde kurulan Ankara İmar Müdürlüğü, ancak 1929 yılı Mayıs'ında faaliyete geçebildi. Yönetim Kurulu bir başkan ile altı üyeden oluşmaktaydı. Müdürlüğün faaliyete geçmesiyle birlikte her türlü inşaat ruhsatı müdürlük tarafından verilmeye başlanmıştır.

Ankara'nın imar planları Vehbi Bey döneminde tamamlanarak kesinleştirilmiştir. Fransa'da hazırlanan Ankara şehir planları, aralık ayının ilk günlerinde Hariciye Vekâleti aracılığıyla İstanbul'a ulaştı. Jüri, 26 Mayıs 1929 günü yaptığı

toplantıda Prof. Jansen'in planını birinci, Jaussey'in planını ise ikinci olarak değerlendirdi. Ankara şehrinin kesin planı olarak kabul edilen Profesör Jansen Planının, uygulamaya konulması için yapılacak tekliflerin Hükümetin tasvibine sunulması Bakanlar Kurulu'nun 8 Haziran 1929 tarihli toplantısında kararlaştırılarak Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in imzaladığı kararnameyle yürürlüğe girdi. Şehremini Vekili Vehbi Bey'in kısa bir süre sonra görevden ayrılması üzerine, planın uygulanması Vali ve Şehremini Vekili Nevzat (Tandoğan) Bey döneminde gerçekleşecektir.

Bakanlar Kurulu'nun 13 Haziran 1929 tarihli kararnamesiyle Vehbi Bey Adana Valiliğine, Malatya Valisi Nevzat Bey de Ankara Valiliğine atandılar. Bu tarihten sonra Vehbi Bey'in Ankara Şehreminliği vekâleti resmen sona ermiştir. Nevzat Bey, 22 Haziran'da Ankara Valiliğiyle birlikte Şehremaneti Vekilliği görevine başlamıştır.

1928 yılında kurulmuş olan İmar Müdürlüğü, Prof. Jansen'in planının kesinleştiği günlerde çalışmalarına başladı. Ankara'da imar faaliyetleri 1929 yılı Mayıs'ından itibaren İmar Müdürlüğünün onayına bırakılarak şehir planına uyulması sağlandı. Mayıs 1929- Haziran 1930 tarihleri arasında İmar Müdürlüğü'ne yapılan resmi ve gayri resmi 605 inşaat başvurusundan sadece 69'una inşaat izni verildi. Bundan sonraki uygulamalarda da aynı özen gösterildi.

Profesör Jansen, 6 Temmuz günü İstanbul'dan Ankara'ya gelerek çalışmalarına başladı. Jansen Dâhiliye Vekâletinde İmar Meclisi toplantısına katılarak Ankara şehri planı hakkında görüşmelerde bulundu. Toplantıda İmar Meclisi İdare Reisi Bolu Mebusu Falih Rıfki (Atay), Dâhiliye Müsteşarı ve İmar Müdürü Vekili Hilmi ve Şehremini Vekili Nevzat Beylerle muvakkaten İmar Müdürlüğü teknik müşaviri olan Profesör M. Orley bulunuyordu. Başbakan İsmet Paşa tarafından kabul edilen Jansen Ankara'nın imarı hakkındaki görüşlerini sundu. Ankara bundan sonra Jansen'in planına göre şekillenecekti.

1924 tarihli Ankara Şehremaneti Kanunu 3 Nisan 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile 1 Eylül 1930 gününden itibaren yürürlükten kaldırıldı. Bu tarihten itibaren Vali Nevzat Bey aynı zamanda Ankara Belediye Başkanı olarak görevini sürdürmüştür.

Şehremaneti bütün imkânsızlıklara rağmen beş yıl içinde Ankara'nın imarında önemli mesafeler kat etmiştir. Modern Ankara'nın temelleri Şehremaneti döneminde atılmıştır. Haydar ve Asaf Beyler bu amaçla Avrupa'nın önemli şehirlerinde ziyaretlerde bulunmuşlardır. Berlin, Viyana, Paris ve Bükreş'ten uzmanlar getirilmiş nihayet Jansen'in şehir planı uygulamaya konulmuştur. Ankara, 1930 yılında Şehremanetinden Belediyeye dönüştüğünde modern bir altyapı ve plana kavuşmuş bulunuyordu.

Mesut ÇAPA

KAYNAKÇA

Ankara İl Yıllığı, 1967.

Ankara Şehrinin Profesör M. Jaussey, Jansen ve Brix taraflarından Yapılan Plan ve Projelerine ait İzahnameler, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1929.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Bayman, Mustafa Adli, **Tandoğan, Şahsiyeti-Ölümü-Hâtıraları**, Tan Matbaası, İstanbul, 1949.

Cengizkan, Ali, **Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı**, Ankara 2004.

Cumhuriyet

Çapa, Mesut, “Devlet Merkezinin İnşa Sürecinde Ankara Şehreminliği ve Şehreminleri (1924-1930)”, **Atatürk Yolu**, 2020, Sayı: 67, s.75-115.

Ergin, Osman Nuri, **İstanbul Şehreminleri 1855-1928**, (Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin), İstanbul, 2. Baskı, İstanbul, 2007.

Hâkimiyet-i Milliye

Öztürk, Kâzım, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü**, 23 Nisan 1920-14 Ekim 1973, Önder Matbaası- Ankara 1973.

Sarioğlu, Mehmet, **“Ankara” Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)**, Kültür Bakanlığı Yay., (t.y.).

Sarioğlu, Mehmet, “Ankara Şehremini ve Valisi Ali Haydar Bey ve Faaliyetleri”, **Kebikeç**, 2000, Sayı: 9, s.125-130.

Tanin

Tümerkan, Sıddık, **Türkiye’de Belediyeler**, R.Zelliç Basımevi, İstanbul 1946,

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, 1928-1929, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

Ulus

Yavuz, Fehmi, **Ankara’nın İmarı Şehirciliğimiz**, Ankara 1952.

Ziyaoğlu, Rakım, **İstanbul Kadıları-Şehreminleri-Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (453-1971)**, İstanbul, 1971.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ankara-sehreminleri-1924-1930/?pdf=6782> adresinden erişilmiştir